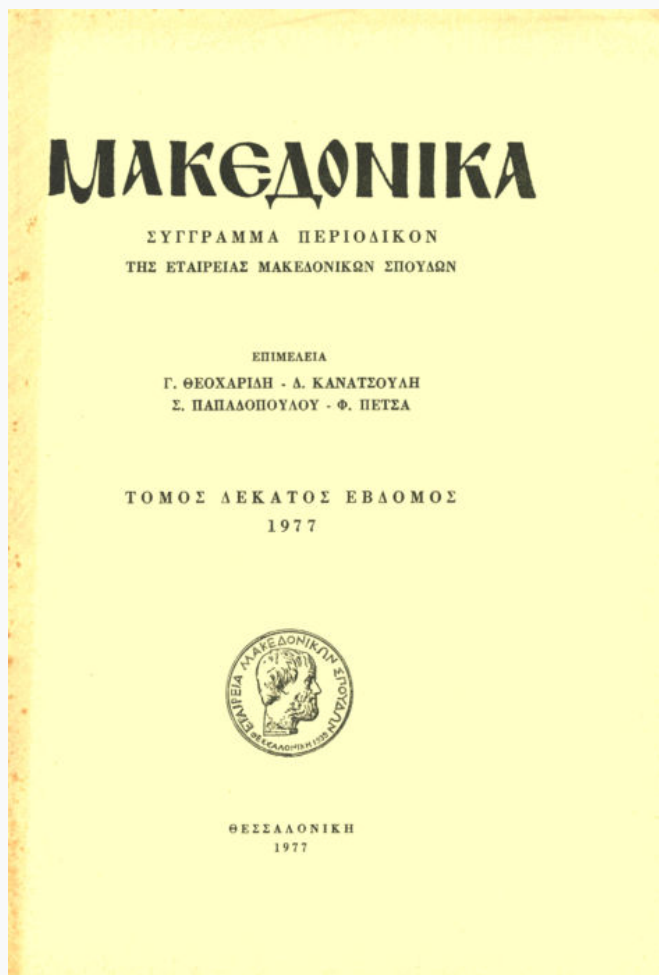

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections

Φ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.385](https://doi.org/10.12681/makedonika.385)

Copyright © 2014, Φ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. (1977). Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections. *Μακεδονικά*, 17(1), 460–462. <https://doi.org/10.12681/makedonika.385>

Στὸν κατάλογο τῶν μνημείων (σ. 165-185) καὶ στοὺς πίνακες τῶν εἰκόνων, τὰ πορτραῖτα παρουσιάζονται περίπου μὲ τὴν ἴδια σειρά πού παρουσιάζονται στὸ κείμενο. Στὸν πίνακα Μουσειῶν (σ. 186-189) γίνεται φανερό ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (κυρίως Μουσείο 'Αλεξανδρείας), πλοῦσια σὲ Πτολεμαϊκὰ πορτραῖτα εἶναι Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς 'Αμερικῆς. Στὴν 'Ελλάδα εἰκόνες τῶν Πτολεμαίων κατέχουν κυρίως τὸ 'Εθνικὸ 'Αρχαιολογικὸ Μουσεῖο καὶ τὸ Μουσεῖο Μπενάκη στὴν 'Αθήνα, τὸ Μουσεῖο τῆς Δήλου καὶ τὸ Μουσεῖο τῆς Θήρας. Οὐτ' ἓνα δεῖγμα, οὐτ' ἓνα ἐκμαγεῖο στὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης ἢ ἄλλου τῆς Μακεδονίας, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε ἡ δυναστεία τῶν Πτολεμαίων, πού κυβέρνησε τὴν Αἴγυπτο καὶ γειτονικὲς τῆς χώρας ἐπὶ τρεῖς αἰῶνες!

Ἡ σειρά τῶν εἰκόνων στοὺς πίνακες ξεκινáει ἀπὸ κεφάλι τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου σὲ ἀσημένιο τετράδραχμο (πίν. 1,1). Ὁ 'Αλέξανδρος πάλι ἡ ἀέναυ πηγὴ. Σωστά. 'Αλλὰ κάποτε πρέπει νὰ ἐρευνηθοῦν ὅλες οἱ ἀφανεῖς φλέβες, πού, σὰν ὑπόγεια νάματα, ξεκίνησαν ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ Μακεδονία καὶ γονιμοποίησαν τὸν 'Ελληνισμό. Ἡ ἐρευνα αὐτὴ πρέπει νὰ γίνῃ ἐργον τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μιά ἐλπίδα εἶναι τὰ νεοσύστατα τμήματά τῆς: τὸ Γλωσσικὸ, τὸ 'Ιστορικὸ καὶ κυρίως τὸ 'Αρχαιολογικὸ, πού μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ πρωτοφανέρωτες ἄμεσες πηγές ἀπὸ ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφές καὶ τυχαῖα εὐρήματα.

'Υποδειγματικὲς ἐκδόσεις, ὅπως οἱ δυὸ πρώτες τῆς νέας σειρᾶς τοῦ Γερμανικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ 'Ινστιτούτου, μπορεῖ νὰ εἶναι παράδειγμα γιὰ μίμησιν.

Φ. ΠΙΕΤΣΑΣ

Tomislav Marasović, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections, Beograd 1974.

Τὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ στὸ Σπαλάτο τῆς Δαλματίας εἶναι γνωστὸ ἀπὸ παλιές μελέτες 'Αγγλῶν¹, Αὐστριακῶν², Γάλλων³, Γιουγκοσλάβων⁴ καὶ ἄλλων ἱστορικῶν τῆς Τέχνης. 'Απὸ τίς νεώτερες ἐρευνες καὶ μελέτες μᾶς εἶναι πιὸ γνωστὰ τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ Γαλεριανοῦ συμπλέγματος τῆς Θεσσαλονίκης ἀειμνήστου Δανοῦ ἀρχαιολόγου E. Dyggve⁵, καθὼς καὶ τὸ σύγχρονο περίπου ἄρθρο τοῦ N. Duval σὲ περιοδικὸ τοῦ Split⁶. Σημαντικώτατα εἶναι, ἀλλὰ καὶ λιγώτερο γνωστὴ σὲ μᾶς, ἡ νεώτερη συμβολὴ στὴν ἐρευνα τοῦ ἀνακτοροῦ ἀπὸ τοῦς J. καὶ T. Marasović⁷. 'Εδῶ θέλομε νὰ παρουσιάσωμε ἀπλῶς

1. R. Adam, Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia, London 1764.

2. G. Niemann, Der Palast Diocletians in Spalato, Wien 1910.

3. E. Hébrard - J. Zeiller, Spalato, le palais de Dioclétien, Paris 1912.

4. F. Bulić - L. J. Karaman, Kaiser Diocletians Palast in Split, Zagreb 1929, C. Fisković, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad Jugoslovenske Akademije 279, Zagreb 1950, B. Gabričević, Gradnja palace u Aspalathosu logična posljedica Diokletijanovih državnih reformi, «Slobodna Dalmacija», Split 1.5.1959.

5. E. Dyggve, Nouvelles recherches au peristyle du palais de Dioclétien à Split, Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia, I, 1-6, I-IV, Oslo 1962.

6. N. Duval, La place de Split dans l'architecture aulique de Bas-Empire, «Urbs», 1961-1962, σ. 67-95.

7. B. Gabričević - T. Marasović, Guide to the Western Part of the Underground Halls of Diocletian's Palace, Split 1959, J. καὶ T. Marasović, Pregled radova Urba-

ένα μικρό 'Οδηγό ἀγγλόγλωσσο, πού κατατοπίζει τὸ γενικὸ κοινὸ μ' ἓνα σύντομο, ἀλλὰ ὑπεύθυνο καὶ καλογραμμένον κείμενο (σ. V-XX), βιβλιογραφία (σ. XXI) καὶ εἰκόνες καλοδιαλεγμένες καὶ καλοτυπωμένες. Τρεῖς, μαζί μὲ τὶς εἰκόνες τοῦ ἐξωφύλλου μέσα καὶ ἔξω, εἶναι ἐγχρωμες. 'Απὸ τὶς ἀσπρόμαυρες 42 περίπου εἶναι ὁλοσέλιδες καὶ 5 δισέλιδες. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ἰχνογραφήματα ἀπὸ τὰ παλαιὰ δημοσιεύματα τῶν J. Lavallée-L. Cassas¹ καὶ A. Adam, ἀναπαραστάση τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ τοῦς E. Hébrard - J. Zeiller καὶ σχέδιο κατόψεως τοῦ ἀνακτόρου μὲ ὑπόμνημα (πρβ. Μακεδονικά 14, 1974, 372-373).

'Απὸ τὸ κείμενο ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ σελίδες πού ἀναφέρονται στὰ ἀποτελέσματα προσφάτων ἐρευνῶν (πρβ. Μακεδονικά, ἔ.ἀ., σ. 371 κ.ἑ.). Οἱ νεώτερες αὐτὲς ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι τὸ περιστύλιο εἶχε ἓνα κεντρικὸ ρόλο στὸ συντονισμὸ τῆς λειτουργικότητος τῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου. 'Ανάλογη εἶναι ἡ κλιμακωμένη πορεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς διακοσμήσεως ἀπὸ τὴ Βόρεια (Χρυσή) Πύλη διὰ τοῦ περιστυλίου (δάπεδο 28 x 14 μ.) πρὸς τὸ πρόθυρο τῶν διαμερισμάτων τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅπου κορυφώνεται. 'Απὸ τὴν αὐτὴ τοῦ περιστυλίου κλίμακες γύρω ὁδηγοῦσαν στὰ ὑψηλότερα δάπεδα ὅπως σὲ ρωμαϊκὸ Forum, ἐνδὲ ἄλλῃ κλίμακα καταβάσεως πρὸς Νότον ὁδηγοῦσε στὰ νεο-αποκαλυφθέντα διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου τῆς νότιας, πρὸς τὴ θάλασσα, πλευρᾶς, πού στὸν ὄροφο πάνω τους εἶχαν τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα. 'Απ' αὐτὰ κατέβαινε ὁ αὐτοκράτωρ κι ἔπαιρνε τὴ θέση του σὲ βῆμα τοῦ προθύρου κατὰ τὶς τελετὲς τῆς ἀποθεώσεώς του.

'Απὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὀ ρ ὀ φ ο υ μόνον τὸ θολοσκέπαστο vestibulum διατηρεῖ ἀκόμη σημαντικὰ λείψανα. Διατηροῦνται ὁμως σὲ καλὴ σχετικῶς κατάστασι τὰ διαμερίσματα τοῦ ἰ σ ο γ ε ἰ ο υ, πού ἀνασκάφηκαν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες. 'Αντανεκλὸν κάπως τὴ διαρρύθμισι καὶ τῶν ἀφανισμένων διαμερισμάτων τοῦ ὀρόφου (τῶν ὁποίων ἄλλωστε διατήρησαν στὴν ἐπίχωσή τους ἀρχιτεκτονικὰ μέλη) καὶ γι' αὐτὸ ἡ μεγάλη σημασία τους ἐπαυξάνεται.

Τὰ κεντρικὰ διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου ἐξασφάλιζαν τὴν ἐξοδο πρὸς τὴ θάλασσα: καὶ κατὰ τὴν ἐννοια τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος τοῦ ἀνακτόρου «διὰ τοῦ περιστυλίου», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὀρόφου μὲ κλίμακες καταβάσεως. 'Απὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας τὸ ἀνάκτορο εἶχε σ' ὅλο τὸ πλάτος του μιὰ στοὰ στὸν ὄροφο μὲ ἀντίστοιχη στοὰ στὸ ἰσόγειο. 'Απὸ τὶς στοὰς γίνονταν προσιτὰ ὅλα τὰ νότια διαμερίσματα. Τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια τοῦ ἰσογείου ἔχουν ποικιλία στὴ μορφή καὶ στὴ διαρρύθμισή τους, ἀνάλογη μὲ τὸν προορισμὸ καὶ τὴ λειτουργικότητά τους. Εἶναι ὀρθογώνια, τετράγωνα, κυκλικά, τριφυλλόσχημα, τετράφυλλα, τρίκλιτα, σταυροειδῆ κ.ο.κ. Σκεπάζονται μὲ ποικίλους τρόπους, μὲ θόλους καὶ καμάρες συνεχεῖς ἢ τεμονόμενες σὲ σχῆμα σταυροῦ. Διάδρομοι ἔδιναν ἀμυδρὸ φῶς τῆς ἡμέρας στοὺς χώρους.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ σύνθεσις τῶν δύο συγκροτημάτων, πού ἀναπτύσσονται συμμετρικὰ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλῃ πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος:

nističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uredjenju Dioklecijanove palače, «Urbs» 4 (1961-1962) 67-95, T. Marasović, Prizemne dvorane Dioklecijanove palače u Splitu, Split 1966, J. καὶ T. Marasović, Dioklecijanova palača, «Zora», Zagreb 1968, T. Marasović, Gli appartamenti dell' Imperatore Diocleziano nel suo palazzo a Split, Acta Institutum Romanum Norvegiae, IV, σ. 33-40, Ρώμη 1969, J. Marasović - T. Marasović - S. McNally - J. Wilkes, Diocletian's Palace, Report on Joint Excavations in Southeast Quarter, I, Split 1972.

1. J. Lavallée - L. Cassas, Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie, Paris 1802.

Στό δυτικό άκρο υπάρχουν μικροί ποικιλόμορφοι χώροι με άβέβαιο προορισμό, πού άφίνουν όμως νά ύποτεθή πώς πάνω τους ήταν τά ιδιαίτερα διαμερίσματα του Διοκλητιανού. Στό μέσον της δυτικής αΐτης πλευράς υπάρχουν δύο χώροι σέ μορφή βασιλικής—μιά μονόκλιτη και μία τρίκλιτη—ΐσως γιά λατρευτικές άνάγκες του άνακτόρου. Δίνουν τό χαρακτηρισμό σ' όλη τή δυτική πτέρυγα.

Ό κεντρικός άρχιτεκτονικός πυρήνας της άνατολικής πτέρυγος είναι διαφορετικός. Είναι μία στωαδική αίθουσα, πού πάνω της, στόν όροφο, είχε άλλη όκταγωνική μέ κόγχες. Περιβάλλεται σέ τρεις πλευρές της από μικρότερους σταυροειδείς χώρους και μεγαλύτερα δωμάτια, ενώ τό σύνολο περιβάλλεται στις τρεις πλευρές από μακρύ διάδρομο. Άναμένεται ή συνέχιση της άνασκαφής νά βεβαιώσει ότι τά διαμερίσματα αυτά ήταν γιά τά γεύματα και ότι στό άνατολικό άκρο της πτέρυγος θά άποκαλυφθούν ΐσως τά διαμερίσματα των γυναικών.

Ό διυλισμός πού παρατηρείται στις άρχιτεκτονικές μορφές άποδίδεται σέ άποφασισμένο ή άβέλγητο συνδυασμό άρχιτεκτονικών μορφών της Άνατολής, και της Δύσεως από ένα αυτοκράτορα πού έδωσε πολιτική μορφή στη διάκριση Άνατολής και Δύσεως μέσα στα πλαίσια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Λουτρά μέ τις σχετικές εγκαταστάσεις τους (ύπόκαυστα, σωληνώσεις κ.λ.) άποκαλύφθηκαν σέ δυο θέσεις του άνακτορικού συμπλέγματος.

Όλα πάντως τά νέα στοιχεία του ΐσογείου του άνακτόρου είναι δευτερεύοντα, ενώ τά σωζόμενα του όρόφου μένουν ξαρματωμένα από τό μεγαλύτερο μέρος του άρχιτεκτονικού, του γλυπτικού και του χρωματικού τους διακόσμου. Τά καλύτερα διατηρημένα είναι τό Μανσαλειό του Διοκλητιανού και ό ναός του Διός, πού διατηρούν άνάγλυφα θυρώματα, κοσμητές, φανώματα, τόξα κ.λ. Αΐτά είναι γνωστά από παλαιότερες μελέτες.

Νέα στοιχεία ήλθαν στο φώς κατά τά τελευταία έτη γιά δυο μικρότερες ροτόντες, πού ήταν γνωστές από περιγραφή του 16ου αιώνας, άλλ' έν τφ μεταξύ είχαν άφανισθή τά λείψανά τους άνάμεσα σέ νεότερα κτίσματα.

Στά δυο βόρεια τεταρτημόρια του άνακτόρου μόνον άραιά λείψανα διατηρούνται άνάμεσα στις νεώτερες κατασκευές: μέρη τοίχων, πεσσοί, πού-και-πού παράθυρο ή τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου. Από τους κύριους δρόμους (decumanus και cardo maximus) τμήματα διατηρούν τό άρχικό τους πλάτος και μερικούς από τους κίονες των κιονοστοιχιών τους. Σ' αυτό τό βόρειο τμήμα του άνακτόρου και κοντά στην Άνατολική Πύλη και στο Περιστύλιο οι νεώτερες έρευνες άποκάλυψαν καλοδιατηρημένους όχετους, πού μαζί μέ τό θαυμάσια διατηρημένο ύδραγωγείο παρά την Σάλωνα (Solin) δίνουν μία ιδέα του ύψηλου επιπέδου των εγκαταστάσεων ύγείας και καθαριότητας στην Άσπάλαθ. Αΐτό είναι τό όνομα αΐτης της άλλοτε ελληνικής άποικίας (Άσπάλαθος—Spalato—Split).

Οί νεώτερες τύχες του άνακτόρου και του Σπαλάτου (σ. XVII κ.έ.) ένδιαφέρουν λιγώτερο. Άν έξέθεσα έδώ μέ κάποιο πλάτος τό περιεχόμενο ενός μικρού Όδηγού, είναι γιati τό άνάκτορο του Διοκλητιανού ένδιαφέρει κάθε μελετητή του άνακτορικού συμπλέγματος του Γαλερίου και της Θεσσαλονίκης γενικότερα. Μέ τά δικά μας στο νοΐ έκαμα μία έπίσκεψη στο Σπαλάτο μέ την άπαραίτητη προετοιμασία και μέ τον άναπόφευκτο προβληματισμό ύστερα.

Έντόπωση προκαλεί ή φροντίδα πού καταβάλλουν οι Γιουγκοσλάβοι άρμόδιοι γιά την έρευνα, τή μελέτη, τή συντήρηση και τή διεθνή προβολή του παλατιού. Η μέριμνα αΐτη γίνεται φανερή και στο μικρό εκλαϊκευτικό όδηγό μέ την άρτια τυποτεχνική εμφάνιση, πού άδικείται μόνον από λίγα μεταφραστικά και πιο πολλά τυπογραφικά λάθη του άγγλικού κειμένου.